

TİKA'nın yurtdışındaki sağlık faaliyetleri

Dr. Enver Arpa

1963 yılında Bingöl'ün Güveçli Köyü'nde doğdu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1988 yılında mezun oldu. 1991-1994 yılları arasında Ürdün Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tefsir alanında yüksek lisans yaptı. Daha sonra Türkiye'ye dönerek doktora programını tamamladı. Ankara'nın Altındağ ilçesinde İmam Hatip olarak göreve başladı. 1997 yılında Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı'na Şube Müdürü olarak atandı ve 2008 yılına kadar bu görevini sürdürdü. 2008 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nda uzman olarak göreve başladı ve Sudan Program Koordinatör Yardımcılığına atandı. 2009 yılında Sudan Program Koordinatörü oldu ve bu görevini 2011 yılına kadar sürdürdü. 2012 yılında TİKA Ortadoğu ve Afrika Dairesi Başkanı olan Dr. Arpa, halen bu görevini sürdürmektedir.

Gelişmekte olan ülkelere, kalkınmalarına destek sağlamak üzere ülkemizin yapmakta olduğu aynı ve nakdi yardımları koordine etmekle görevli kurum olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, hâlihazırda 30 ülkede bulunan 33 Program Koordinasyon Ofisiyle bu görevini ifa etmektedir. TİKA, bu ofislerin yanı sıra 70'e yakın ülkeyle de büyükelçilikler aracılığıyla veya direk yapılan müracaatlarla işbirliğinde bulunmaya, çeşitli proje ve programlarla bu ülkelere kalkınma desteği sunmaya çalışmaktadır. Yürütülen bu proje ve programların önemli bir bölümünü sağlık alanındaki faaliyetler oluşturmaktadır. Zira az gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde temel sorunların başında sağlık sorunu ve bu sektörün yetersizliği gelmektedir. Bu ülkelerde yaşamakta olan insanların çoğu,

ortaya çıkan hastalıkların pençesinde kıvrılmakta ve yeterli tedavi imkânları bulamadığı için ya hayatını kaybetmekte ya da bu sorunlarla mustarip olarak yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır.

Kalkınma yardımlarına ihtiyaç duyan alıcı ülkelerin hemen hepsinde sağlık sektörü hizmete uygun fiziki mekânlardan, modern tıbbî ekipmanlardan, yetişmiş sağlık elemanlarından yoksun olarak sağlık hizmeti sunmaya çalışmaktadır. İnsan hayatının her şeyin önünde olması gerektiğinden hareketle öncelik sıralaması yapılacaksa öncelikle desteklenmesi ve geliştirilmesi gereken alanların en başında sağlık sektörü gelmelidir. TİKA, bu düşünceden hareketle sürdürmekte olduğu dış yardım faaliyetlerinde sağlık alanına büyük önem vermektedir. Kendisine ayrılan bütçenin önemli bir bölümünü sağlık projelerine tahsis eden

TİKA, bu alanda yapılacak yardımların stratejisini iyi belirlemeye, projelerin analizlerini sağlıklı bir şekilde yapmaya ve bu yolla uygulanan projelerden arzu edilen neticeyi sağlamaya çalışmaktadır. Zira yürütülecek projelerin ilgili ülkenin gerçekleriyle örtüşmesi, coğrafi yapısı, gelişmişlik düzeyi ve uygulama kapasitesiyle uyumlu olması projelerin başarısı için son derece önemlidir.

Şimdi TİKA'nın yurt dışında az gelişmiş ülkelere yönelik olarak uyguladığı projelerden bazı örnekler verelim ve ardından ülkemizin bu konudaki politikasının nasıl şekillenmekte olduğunu örnekler üzerinden inceleyelim. Kalkınma yardımlarının en önemli sektörlerinden biri olarak kabul edilen sağlık sektöründe TİKA tarafından yapılmakta olan yardımlar iki temel başlık altında planlanmakta ve raporlanmaktadır:

1. Genel sağlık

Hastane, klinik gibi tıbbi birimlere verilen aynı/nakdi yardımlar, ambulans hibeleri, doktorların gördüğü eğitim ve stajlar gibi genel sağlık katkılarını içerir. Madde bağımlılığının sağlık boyutu ile ilgili mücadelede de bu kapsamda değerlendirilir. Aşağıdaki hususlar Genel Sağlık Alt Sektörleri olarak belirlenmiştir:

- Sağlık sektörüne ilişkin politikalar, planlamalar ve programlar; sağlık bakanlıklarına, halk sağlığı birimlerine yardımlar; kurumsal kapasite inşası ve danışmanlık hizmetleri; okul yönetimi ve yönetişi; sağlık sigortası programları ve diğer düzeyi belirtilmemiş eğitim faaliyetleri,
- Temel sağlık araştırmaları dışında kalan tıbbi araştırmalar,
- Laboratuvar, uzmanlaşmış klinik (örn. kemik iliği merkezleri) ve hastane yapım, onarım ve donanımları; ambulans hibeleri, diş hekimliği hizmetleri; ruh sağlığı hizmetleri; tıbbi rehabilitasyon; bulaşıcı olmayan hastalıkların kontrol altına alınması; tıbbi anlamda madde bağımlılığının kontrolü bu kapsamda değerlendirilmektedir.

2. Temel sağlık

Kamu sağlığının korunması, salgın hastalıklarla mücadele, (hemşire, laboratuvar teknisyeni, ilkyardım personeli gibi) temel sağlık personelinin eğitimi, kamu sağlığı konusundaki bilinçlendirme kampanyaları bu kapsamdadır. Temel sağlık sektörünün alt sektörleri olarak da aşağıdaki konular belirlenmiştir:

- Temel ve birinci düzey sağlık programları; paramedikal hizmetler ve hasta bakımı programları; temel sağlığa ilişkin ilaç/aşı hibeleri,
- İlçe düzeyindeki hastanelerin, (uzmanlaşmış olanlar hariç) kliniklerin ve dispanserlerin yapım, onarım ve donanımı,
- Annelerin beslenmesi, emzirme, emzirme sonrası beslenme, çocukların beslenmesi, (okul öğrencilerine yönelik beslenme gibi) doğrudan beslenme programları; mikro-besin (micro-nutrient) eksikliklerinin tespiti; A vitamini, iyot, demir ve benzerlerinin temini; beslenme düzeyinin izlenmesi; beslenme ve gıda hijyeni eğitimi; hane halkı gıda güvenliği çalışmaları,
- Bağışıklık sağlama çalışmaları, bulaşıcı hastalıklar ile parazitlerden kaynaklanan hastalıkların önlenmesi ve kontrolü,
- Nüfusun sağlık bilgi ve uygulamalarının iyileştirilmesi adına bilgilendirilmesi ve eğitilmesi, halk sağlığı ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmesi,
- Sıtmanın önlenmesi ve kontrolü,

Tablo: TİKA'nın yurt dışında gerçekleştirdiği sağlık projelerinden bazı örnekler

Ülke	Proje Adı	Durumu
Burkina Faso	Sağlık Ocağı İnşası	Tamamlandı
Fildişi Sahili	Abidjan Kardiyoloji Enstitüsüne tıbbi cihaz temini	Tamamlandı
Filistin	Tubas Türk-Filistin Dostluk Hastanesi İnşası ve Tefrişi	Devam Ediyor
Filistin	Gazze Türk-Filistin Dostluk Hastanesi İnşası	Devam Ediyor
Filistin	Kudüs Kızılay Hastanesine Acil Çağrı Sistemi Kurulması	Tamamlandı
Güney Sudan	Juba Hastanesindeki Tıbbi Cihazların Tamiri	Tamamlandı
Güney Sudan	7 ebeben ülkemizde eğitimi	Tamamlandı
Güney Sudan	Ambulans Temini, 1 adet	Devam Ediyor
Kenya	Ambulans Temini, 3 adet	Devam Ediyor
Kenya	Acil Vaka Yönetimi Eğitimi, 20 Doktor	Tamamlandı
Libya	Misurata Fizyo-Terapi Hastanesi İnşası	Devam Ediyor
Libya	Yefren Hastanesine Tıbbi Cihaz Temini	Tamamlandı
Lübnan	PCR Cihazı hibesi	Devam Ediyor
Madagaskar	Mahajanga Üni. Dışçılık Fakültesine Dışçılık Eğitim Malzemesi Temini	Tamamlandı
Moritanya	Ambulans Temini, 2 adet	Devam Ediyor
Moritanya	Sağlık Çalışanlarının Eğitimi	Tamamlandı
Nijer	BİSEG derneğine Fako Cihazı Hibesi	Tamamlandı
Senegal	Mbolo Biram Sağlık Ocağı Tadilat ve İnşaatı	Tamamlandı
Senegal	Kanser Erken Teşhis Cihazı Temini, 2 adet	Tamamlandı
Senegal	İşitme Engelliler Merkezi Tadilatı ve Tefrişatı	Tamamlandı
Senegal	Zihinsel Engelliler Merkezi Tadilatı Tefrişatı	Tamamlandı
Senegal	Mballing Cüzzamlılar Köyü Dispanseri Tadilatı ve Tefrişatı	Tamamlandı
Senegal	Thiamene Keur Souleymane Kasabası Sağlık Ocağı İnşası ve Tefrişi	Tamamlandı
Senegal	Asker Malülleri Vakfına Tıbbi Ekipman Temini	Tamamlandı
Senegal, Nijer, Mali, Burkina Faso, Gine Bissau	Ambulans Hibesi, 8 adet	Tamamlandı
Somali	Türk Hastanesi İnşası ve İşletilmesi	Devam Ediyor
Sudan	Nyala Türk Hastanesi İnşası ve İşletilmesi	Devam Ediyor
Sudan	Polis Hastanesinde görevli 36 sağlık çalışanının eğitimi	Devam Ediyor
Sudan	Ebe Eğitim Merkezi Tefrişatı	Devam Ediyor
Sudan	Ebe Eğitimi, 13 ebe	Tamamlandı
Sudan	Sağlık Çalışanlarının Eğitimi, Nyala Hastanesi Çalışanları, 16 Kişi	Tamamlandı
Tunus	Hasta Tedavisi, 14 kişi	Tamamlandı
Tunus	Ambulans Temini, 4 adet	Tamamlandı
Yemen	80 hastanın tedavisi	Tamamlandı
Yemen	15 sağlık çalışanının ülkemizde eğitimi	Tamamlandı
Yemen	Ambulans hibesi, 2 adet	Tamamlandı
Yemen	Diyaliz Merkezleri Kurulması, 3 adet	Devam Ediyor
Özbekistan	Onkoloji Cerrahilerine Uygulamalı Staj Programı	Tamamlandı
Afganistan	Cumhurbaşkanlığı Koruma Genel Müdürlüğü Sağlık Kliniği Personeli Kapasite Arttırma Programları (3 Grup)	Tamamlandı
Saraybosna	Hacıi Binjezevo Sağlık Ocağı ve Donanımı Projesi	Tamamlandı
Kazakistan	Sağlık Uzmanları Eğitimi (Toplam 190 doktor eğitime alınacaktır)	Devam Ediyor
Kırgızistan	Oş Şehrine 150 yataklı Hastane inşası	Devam Ediyor
Kırgızistan	Oş ve Celalabat şehirlerindeki 2 Hastanenin Onarımı	Tamamlandı
Özbekistan	Kemik iliği nakli Merkezi İnşası ve Uzman eğitimi	Devam Ediyor
Özbekistan	Mobil Klinik Temini	Tamamlandı
Özbekistan	Hamile Kadınlar Eğitim Merkezine Destek	Tamamlandı
Özbekistan	PLASTİK CERRAHİ OPERASYONLARI	Tamamlandı

- Tüberkülozun önlenmesi ve kontrolü ile bu hastalığa yönelik aşılama çalışmaları,
- Sağlık personelinin temel sağlık hizmetleri alanında eğitilmesi bu kapsamda değerlendirilmektedir.

TİKA'nın yurt dışında gerçekleştirdiği sağlık projelerinden bazı örnekler

TİKA, yürütmekte olduğu sağlık projelerinde temel olarak ilgili ülkenin sağlık sektörünü iyileştirmeyi, insanların daha kaliteli sağlık hizmeti almasını sağlamayı hedeflemektedir. Hedef ülkelerde, özellikle de Afrika kıtasında hemen tüm hastaneler hem fiziki mekân hem de hizmet kalitesi yönünden oldukça kötü durumdadır. Bu ülkelerdeki tüm sağlık sektörünü fiziki mekânlar yönünden kaldırmak, arzu edilen düzeye çıkarmak mümkün değildir. Bu durumdaki herhangi bir bölgede güzel bir hastane yaptırmak ve işletmesi için herhangi bir tedbir almadan terk ederek gelmek, soruna köklü bir çözüm kazandırmamaktadır. Bunun, sadece o hastanenin yapıldığı bölgeye kısmi bir faydası olacaktır. Öte yandan bölgenin sağlık sektörünün kapasitesinin, sahip olduğu bilgi ve birikim düzeyinin üstünde bir hastane yaptırılması durumunda yerel işletme mantığındaki yetersizlikler yüzünden bu hastanenin hedeflenen düzeyde hizmet sunması da mümkün olmamaktadır. Kısa bir süre sonra bu hastane de hizmet kalitesi yönünden diğer yerel hastanelerle aynı duruma getirilmektedir. Böylece yapılan bu yardım, ülkenin sağlık sektörüne herhangi bir iyileştirme katkısı sağlamadan tabiri caizse arada kaybolmaktadır. Yapılan incelemelerde bu durum açık bir şekilde müşahede edilmektedir. Pek çok ülkede donör bazı ülkeler tarafından yapılan

ve düzgün işletilemediği için harabeye dönüşmüş olan hastane, sağlık merkezi gibi birimlerle karşılaşıyorsunuz. Sözgelimi Sudan'ın Güney Darfur Eyaletinde İtalyanlar tarafından yaptırılan küçük bir hastanenin bile personel ve maddi imkânsızlıklar yüzünden işletilemediği için boş olarak bekleildiği ve bir yıl gibi kısa bir süre işletilmiş olmasına karşın kötü kullanımdan dolayı adeta harabeye dönüştüğünü bizzat müşahede ettik.

Geri kalmış ülkelerin çoğunda işletme sistemlerindeki aksaklıklar yüzünden sağlık sektörü ihtiyaçlara cevap verebilecek bir yeterlilikte olamamaktadır. Hastanelerin döner sermayeleri, gelir ve gider dengelerini sağlayamamaktadır. Yönetimlerdeki karma yapılanmalar hastanelerdeki istihdam politikasına da yansımakta ve ehil eleman istihdamından ziyade eş, dost ve akraba istihdamı öne geçmektedir. Dolayısıyla donör ülkelerin, büyük ölçekli modern bir hastane yapıp yerel makamların işletmelerine terk etmekten ziyade sağlık sektörünün geliştirilmesi için zihniyet dönüşümü sağlayacak olan eğitim projelerine, mevcut kurumların iyileştirilmesine, ekipman eksikliklerinin giderilmesine ağırlık vermesi sektörün kalkındırılmasına daha makul katkılar sunacaktır. Bunun için ilgili ülkenin öncelikle sağlık idarecilerinin, sonra doktorlarının, diğer sağlık elemanlarının, sağlık teknikerlerinin eğitilmesi, modern tıbbi anlayışla tanıştırılması, tabiri caizse tıbbî anlamda bir zihniyet dönüşümüne tabi tutulması büyük bir önem arz etmektedir. Bu sağlanmadan yapılacak hastaneler ne kadar modern ve yeterli imkânlarla sahip olsa da tek başına bir çözüm olmamaktadır.

Özellikle Afrika kıtasında eğer donör ülke tarafından bizzat işletilemeyecekse yerel idarelerce işletilmesi çok zor

Büyük meblağlar harcanarak inşa edilen hastaneleri işletme yönüyle desteklemeden bırakıp gelmek, bu hastaneleri kısa sürede işlemez hale gelmeye terk etmekle eş anlamlı olacaktır. Bu yüzden özellikle Afrika ülkelerinde inşa edilen hastanelerin bahsettiğimiz zihniyet dönüşümüne katkı sağlayacak şekilde donör ülke tarafından işletilmesi ve tedricî olarak ilgili ülkeye devredilmesi, sürdürülebilirlik açısından zorunluluk arz etmektedir.

olacak bu tür büyük hastaneler yerine bölgede mevcut sağlık ihtiyaçlarına acil çözümler üretecek daha küçük çaplı ve bölgenin sahip olduğu eleman potansiyeli ile işletilebilecek, sürdürülebilir projeler uygulamak daha yararlı olacaktır. Sözgelimi katarakt ameliyatı, sıtmayla mücadele, ebe eğitimi, hemodiyaliz üniteleri gibi acilen ihtiyaç duyulan hususlara ağırlık verilmesi, teşhis için ihtiyaç duyulan malzeme ve ekipmanın sağlanması hem pratik yarar sağlama hem de sürdürülebilirlik açısından daha yararlı olmaktadır. İşletilemez boyutta büyük hastaneler yapma yerine mevcut hastanelerin onarımı ve daha uygun hale getirilmesi, doktorlarının kullanma becerisine sahip olduğu ekipmanların sağlanması direk çözüm üretme anlamında büyük bir öneme sahiptir. TİKA bu amaçla daha çok aşağıdaki hususlara öncelik tanımaktadır:

1. İlgili ülkelerde bulunan hastanelerin gerekli onarımlardan geçirilerek fiziki yönden iyileştirilmesi, ihtiyaç duyulan ve doktorlarının kullanma becerisine sahip olduğu ekipmanla donatılması.
2. Ölüm sebeplerinin başında gelen sıtma, böbrek yetersizliği, doğum esnası anne ve bebek ölümleri gibi sebepleri azaltacak projelere ağırlık verilmesi, bu alanda eğitim ve bilinçlendirme programlarına öncelik tanınması.
3. İlgili ülkelerin sağlık kurumlarında görev yapmakta olan doktor, hemşire, teknisyen gibi sağlık elemanlarının

alanlarında yetiştirilmek ve modern gelişmelere muttali kılınmak üzere ülkemizde eğitime alınmaları ve lüzumu halinde Türkiye'den gönderilecek uzmanlarla yerinde uygulamalı eğitimler verilmesi ve bu yolla hastanelerin kapasitelerinin artırılması.

4. Yaşam kalitesini direk etkileyen katarakt ve diğer hafif hastalıkların tedavisi hususunda STK'larla yapılmakta olan işbirliğinin geliştirilmesi, STK'ların uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi ve etkin projeler uygulama imkânlarının artırılması.

5. Sağlık Bakanlığı ile işbirliği yapılarak ilgili ülkelerde önceden belirlenen ağır vakaların Türkiye'den gönderilecek tecrübeli uzmanlarla yerinde ameliyat edilerek uygulamalı eğitimler verilmesi ve bu yolla hastane tecrübelerinin artırılması. Alıcı ülkede tedavi imkânı olmayan ağır vakaların ise ülkemizde tedavi edilmesi.

Türkiye tarafından geliştirilmekte olan yeni bir sistem

Gelişmekte olan ülkelere, ülkemiz tarafından TİKA ve Sağlık Bakanlığımızın işbirliğiyle sağlanmakta olan sağlık desteğinin, ilgili ülkelerin sağlık sektörüne gerçek anlamda katkı sunmasını sağlamak üzere dünyada benzeri olmayan yeni bir sistem geliştirilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar tamamlanmış olup önümüzdeki günlerde uygulamaya konulacaktır.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi büyük meblağlar harcanarak inşa edilen hastaneleri işletme yönüyle de desteklemeden bırakıp gelmek, bu hastaneleri kısa sürede işlemez hale gelmeye terk etmekle eş anlamlı olacaktır. Bu yüzden özellikle Afrika ülkelerinde inşa edilen

hastanelerin bahsettiğimiz zihniyet dönüşümüne katkı sağlayacak şekilde donör ülke tarafından işletilmesi ve tedricî olarak ilgili ülkeye devredilmesi, sürdürülebilirlik açısından zorunluluk arz etmektedir. İnşa edilen hastanelerin teknik kadrolarının bu işletme süresince, hastaneye konulan ekipmanları kullanma konusunda gerekli eğitimlerden geçirilmesi ise hayati derecede önem arz etmektedir.

Yukarıda verdiğimiz listelerde de görüleceği üzere TİKA'nın yurt dışında yürütmekte olduğu sağlık projeleri arasında büyük hastane inşası ve işletilmesi projeleri de bulunmaktadır. Türkiye inşa etmekte olduğu bu büyük hastanelerle ilgili ülkelerde sağlık sektörünü modern anlayışlarla tanıştırmayı, ülkemizin sahip olduğu tecrübeyi aktararak bu alanda bir zihniyet dönüşümü sağlamayı hedeflemektedir.

TİKA tarafından Sudan'ın güney Darfur bölgesinde inşa edilen 150 yatak kapasiteli hastanenin bu amaca uygun olarak işletilmesi için Sağlık Bakanlığımızla işbirliği yapılarak 5 yıllık işletme ve ardından 5 yıllık izleme sürecini kapsayan bir proje hazırlanmış bulunmaktadır. Proje, hastanenin iki ülkenin işbirliğiyle işletilmesini ve tedricî olarak Sudan makamlarına devrini öngörmektedir. İki tarafın üyelerini atayacağı ortak bir komisyon marifetiyle idare edilecek olan hastanenin tüm birimlerine Türkiye'den uzman doktorlar ve sağlık elemanları gönderilecektir. Bu doktorların yanında Sudanlı doktorlar ve sağlık çalışanları eş zamanlı olarak görev yapacaklardır. Bu yolla Türk doktorların sahip olduğu bilgi ve tecrübe paylaşımına çalışılacaktır. Her yıl Türkiye'nin sağlamakta olduğu doktor ve sağlık elemanı tedrici olarak azaltılacak ve beş yılın sonunda tama-

men Sudanlı doktorlara devredilerek izleme sürecine geçilecektir.

5 yıllık işletme süresince Sudan tarafının atayacağı asistanlar hem bu hastanede hem de Türkiye'deki hastanelerde alanlarında eğitim alacak ve eğitimden sonra bu hastanede çalışmaları sağlanacaktır. Hastanenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için oluşturulacak döner sermaye sistemi ilk yıllarda TİKA tarafından desteklenecek ve tedrici olarak kendi kendini idare edebilecek hale getirilmeye çalışılacaktır. Sudan hastanesi için hazırlanan bu projenin aynı amaçlarla Somali'de, Afganistan'da Gazze'de inşa edilmekte olan hastanelerde uygulanması için de hazırlıklar yapılmaktadır.

İşletme sürecinin ardından 5 yıl süreyle bu hastanelerle devam ettirilecek olan izleme sürecinde de her türlü bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunulacak ve danışmanlık sağlanacaktır. Böylece bir yandan acil olarak ihtiyaç duyulan sağlık hizmetleri kaliteli bir şekilde sağlanacak diğer yandan ilgili ülkelerin sağlık sektörü iyileştirilecek ve gerçek anlamda bir kalkınma desteği sağlanmış olacaktır.

Bu türden bir hizmeti tüm muhatap ülkelere sağlamak takdir edilir ki mümkün olamamaktadır. Bu yüzden diğer alıcı ülkelerde de mümkün olduğunca sunulan sağlık hizmetinin aynı zamanda eğitici olmasına ve sağlık sektörünün kalkınmasına yardımcı olmasına özen gösterilmektedir. Bu amaçla, ülkemize iletilen sağlık eğitimiyle ilgili hemen tüm taleplere olumlu cevap verilmeye çalışılmaktadır. İlgili ülkelerin doktor ve diğer sağlık çalışanları yine Sağlık Bakanlığımızla işbirliği yapılarak Türkiye'de belirlenen hastanelerde eğitime alınmakta ve son tıbbi gelişmelerden haberdar olmaları sağlanmaktadır.